

CULTUUR

‘Melancholia’ van Lars Von Trier past naadloos in diepgewortelde traditie van apocalyptische cinema

FOTO: RV

Een atoombom in *Dr. Strangelove*, aliens in *War of the Worlds*, een komeet in *Armageddon*: als cinema en de dag des oordeels botsen, is een rinkelende kassa nooit veraf. Met *Melancholia*, de nieuwe Lars Von Trier, loopt vanaf woensdag een nieuwe apocalyps-film in de zalen. ‘Gee, I wish we had one of them doomsday machines!’ DOOR LANDER DEWEER

DE APOCALYPS IS VAN ALLE TIJDEN

Een tragiromantische versmelting van *Festen* en *Armageddon*: zo wordt *Melancholia*, de nieuwe prent van de Deense succescineast Lars Von Trier, aangekondigd. Twee zussen, één bruid, iedereen aan het feest. Tot plots een nieuwe planeet, Melancholia, de aarde nadert met schrikwekkende vaart. Een botsing kondigt zich aan. Frontaal, fataal.

“A beautiful movie about the end of the world”, schreef een recensent na het film-

festival van Cannes. Von Trier werd er verbannen, hoofdrolspeelster Kirsten Dunst gelauwerd als beste actrice.

Melancholia: vanaf woensdag ook in de Belgische zalen. Maar vooral: nu al diepgeworteld in de traditie van Cinema Apocalyptica. Metoor op ramkoers, wild om zich heen grijpend virus dan wel allesvernietigend monster: de cinematografische fascinatie voor de teloorgang van de mens, en bij uitbreiding de planeet Aarde, is van alle tijden. Explosief maar lucratief, divers maar gelijklopend.

“Zeg ons, wat zal het teken zijn van Uw komst en van de voleinding der wereld?” (Mattheüs 24,3). Sinds het prille begin van het filmmedium zoeken cineasten naar een eigen invulling van de Bijbelse boodschap die het einde der tijden aankondigt. Het heilige boek is doorspekt met geweld en doemscenario's.

Fascinatie

En Hollywood laaft zich gretig aan de dag des oordeels, of het nu op de katholie-

ke (*The Seventh Sign*, 1988), Noorse (*The Runestone*, 1991) of joodse (*The Omega Code*, 1999) eschatologie geschoeid is.

“De wereld is ontstaan door een bang, en het is niet onwaarschijnlijk dat ze ook door een bang zal verdwijnen”, zegt Micha Pletinckx van het Brusselse Offscreen Film Festival, dat twee jaar geleden inzoomde op de (post-)apocalyps-film.

“De apocalyps ligt dus binnen de lijnen van het mogelijke. Het is een thema dat tot de verbeelding spreekt, waar over

wordt nagedacht. De fascinatie voor de apocalyps is bovendien van alle landen – want ook in pakweg Rusland, Japan en Polen worden er volop apocalyptische films gemaakt – en van alle tijden.”

Getuige *L'arrivée d'un train à la gare de Ciotat* (1895) van de gebroeders Lumière, de eerste film ooit publiek vertoond. Trein stoomt vierklauwens op de camera af, publiek rent – hysterisch “Dit is het einde!” schreeuwend – de zaal uit.

VERVOLG
OP
PAGINA
34

■ *Melancholia*: alles staat klaar voor een bruiloftsfeest, als plots een fatale botsing met een planeet dreigt.

■ **Mad Max (1979):** een megasucces in hartje Koude Oorlog.

■ **Godzilla:** dinoachtig monster wordt tot leven gewekt.

VERVOLG
VAN
PAGINA
33

Legende of lichtend voorbeeld, in zijn eerste levensfase refereert Hollywood alvast gretig aan het einde der tijden. Met *The Comet* (1910) en *The End of The World* (1916) bijvoorbeeld. Onzekere toekomst, fatale bedreiging. Allebei gelanceerd in de slipstream van Halley, de periodieke komeet die in 1910 wereldwijd voor flink wat onrust zorgde.

Hoe ongeloofwaardig het verhaal soms ook is, toch blijft apocalyptische cinema steeds gestoeld op de harde werkelijkheid. “Het is een dubbel spel”, zegt Daniël Biltereyst, professor film- en mediastudies aan de UGent. “Enerzijds worden de grenzen van de realiteit volop afgetast en staat de film ver van het echte leven af. Maar anderzijds beoogt men toch steeds een zo waarheidsgetrouwe weergave van die realiteit, in dienst van de inleving. Dat is wat filmhistorici *verisimilitude* noemen, het lijken op waarachtigheid.”

Nucleaire fall-out

Hoe dan ook, een en ander neemt pas een hoge vlucht na het globale inferno 1940-’45, met als klap op de vuurpijl de bom op Hiroshima. “Na de komst van de atoombom zien we een enorme toename van films die zich vragen stellen over de mogelijkheid van het einde van de wereld”, zegt Biltereyst. “In verschillende gradaties. Zo is *Rebel without a Cause* zeker geen apocalyptische film maar hij bevat wel ongelooflijk veel verwijzingen naar het einde van de wereld. Daaraan merk je dat het element van fatale bedreiging vanaf de jaren vijftig alomtegenwoordig is in de cinema.”

De nucleaire dreiging die na Hiroshima het dagelijkse leven van Seoel tot Serskamp overschaduwde, palmt ook het witte scherm in. Iconische titels in deze zijn *Invasion of the Body Snatchers* (1956) en *On the Beach* (1959), waarin de ravisante Ava Gardner genekt wordt door nucleaire fall-out. Op het strand, dat spreekt. Minder uitzichtloos, maar eveneens iconisch: *Dr. Strangelove, or: How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb*. Slechts een van de talloze meesterlijke quotes uit de Kubrickklassieker: “Gee, I wish we had one of them doomsday machines!”

Koude Oorlog, warme cinemazetel. In de jaren zestig en zeventig lokt het einde der tijden het publiek in dichte drommen richting bioscoop. *The Last Man on Earth* (1964), *Night of the Living Dead* (1968), *Planet of the Apes* (1968), *Dawn of the Dead* (1978), ja zelfs *Mad Max* (1979): stuk voor stuk ronkende titels met omineuze afloop en een rinkelende kassa.

Markant is de wijde diversiteit in bovengenoemde films. Zowel inzake genre – sciencefiction, fantasy, horror – als inzake

■ **War of the Worlds:** een mainstreamkanon uit het genre. Een gezin probeert een invasie van driepotige vechtmachines te overleven.

■ **Niet geheel uitzichtloos, maar desondanks iconisch: de nucleaire dreiging krijgt een gezicht in Dr. Strangelove uit 1964.**

dreiging – zombies, vampiers, meteorieten, aliens – blijkt Cinema Apocalyptica een uiterst rekbaar genre. “Sowieso is ‘genre’ een erg moeilijk te definiëren begrip”, zegt Biltereyst. “Maar ‘apocalyptische cinema’ wordt als label inderdaad niet vaak gebruikt.” Zoek in de rekken van de videotheek en tast in het duister. “Apocalyptische cinema baadt in het bredere, ruimere genre van de fantastische film, net als fantasy, sciencefiction, horror en action adventure. Het is pure cross-over.”

MICHA PLETINCKX (OFFSCREEN FILM FESTIVAL):
Sla de kranten open en het is net alsof we elke dag op de rand van de apocalyps staan. De thematiek blijft actueel

Pre- dan wel postapocalyptisch, ook rond die labelvorming hangt vaak een waas, vult Pletinckx aan. “Denk aan *Threads* uit 1984, vaak vergeten maar volgens mij de enige film die zo’n natuurgelovige weergave van de nucleaire winter biedt”, zegt hij. “Iedereen die hem ziet, is er twee weken niet goed van. De eerste twintig minuten zijn apocalyptisch, want we zien de aanloop naar het vallen van de bom. Nadien krijgen we vooral desolate landschappen voorgeschoteld, waar niets van hoop of optimisme doorsijpelt.”

Nieuwe golf

Van *Godzilla* over *Men in Black* tot *Deep Impact* en van *Terminator 2: Judgment Day* via *Independence Day* tot *Armageddon*: het laatste decennium van de twintigste eeuw luidt een nieuwe golf apocalyptische films in. Of beter: een verwoestende tsunami. Met dank aan de digitale effecten, en ondanks de vaak breinloze scenario’s.

Angst voor het fin de siècle wordt liefde voor grootschalige rampenfilms. Met de millennium-bug als zwaard van Damocles.

“Bijna alle blockbusters van de laatste twintig jaar handelen inderdaad over de grenzen van onze wereld”, aldus Biltereyst. “De populaire spektakelfilm kan misschien onnozel lijken, maar hij vormt wel de kern van de Amerikaanse cinema en stelt vaak essentiële vragen. *The Fly* bijvoorbeeld, over de grenzen van ons lichaam en de evolutie van de medische wetenschap.”

Niet alleen de medische wetenschap, ook pakweg 9/11, het sarsvirus, global warming of het boemende religieuze fundamentalisme leverden de voorbijgangers brandstof voor ambitieuze rampenfilms, van de arthouseparel *Donnie Darko* tot de mainstreamkanonnen *The Day after Tomorrow*, *War of the Worlds*, 2012 en *28 Days Later*.

Volgens Slavoj Žižek – Sloveen, filosoof en psychoanalist gespecialiseerd in media – ligt de verklaring voor de noodlotfascinatie voor de hand. “We geloven er tegenwoordig niet meer in dat er nog een toekomst is voor de wereld waarin de kloof tussen rassen en volkeren opgeheven wordt en waarin mensen weer gaan samenwerken”, stelt hij. “De wereld en onze levens worden almaar fragieler en de haat laait op. De enige mogelijkheid die we kunnen bedenken om nog tot echte solidariteit te komen is dat we er een zware prijs voor moeten betalen. Een vreselijke ramp van buitenaf die ons, mensen, opnieuw doet samenwerken en radicale spanningen en vijandigheden doet verdwijnen.

“Dat is niet toevallig het scenario van veel moderne en populaire rampenfilms. Rampenfilms zijn misschien het enige sociaal optimistische filmgenre dat vandaag overblijft. Ook al is dat een trieste weerspiegeling van onze wanhoop.”

Externe bedreiging als katalysator tot interne reflectie dus. “Sla de kranten open en het is net alsof we elke dag op de rand van de apocalyps staan”, besluit Pletinckx. “De thematiek blijft actueel en er wordt dan ook continu rond gewerkt in film- en televisieland.

The Walking Dead en *Falling Skies* bijvoorbeeld, twee populaire series over een zombie- en alienapocalyps. Apocalyptische cinema mag dan wel een subgenre zijn, het zal niet snel verdwijnen.”

Tenzij met een hele grote knal, natuurlijk.

■ **Lars Von Trier.**